

BOROS LASZLÓ*

Ung vármegyei közművelődési egyesületek és a múzeumügy a XIX. század végén és a XX. század elején

Rezümé A XIX. század második és a XX. század első felében Ung vármegyében igen aktív munka folyt egy vármegyei múzeum létrehozása érdekében. Két jelentősebb csoport dolgozott ezen az ügyön: Ungi Természettudományi és Közművelődési Társulat és az Ung Megyei Közművelődési Egyesület. Az Ungi Természettudományi és Közművelődési Társulat 1876-ban jött létre. Gyűjteményének nagy részét adományok formájában gyűjtötte össze. Sajnálatos tény, hogy működése végéig nem sikerült létrehoznia egy vármegyei múzeumot. Jelenleg még nem állnak rendelkezésre azok az információk, hogy miért szűnt meg. A vármegyei múzeum létrehozása egy másik bátor és kitartó embereket tömörítő csoportnak, az Ung Megyei Közművelődési Egyesületnek sikerült. Az egyesületet 1898-ban alapították. Az Ung Megyei Közművelődési Egyesület sikerének titka a szünni nem akaró hit volt a cél elérésében. Szintén sajnálatos tény, hogy vidékünk első vármegyei múzeuma csak két éven át működhetett: 1916. december 1. és 1918. november 24. között. Gyűjteményének egyes részei ma is megtalálhatók a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban.

Резюме У другій половині XIX століття і в першій половині XX століття на території Ужгорода над створенням музею працювали два культурні товариства. У 1876 році створили Ужгородське природознавче і культурне товариство. Більшу частину їхньої колекції склали з пожертвувань. Але при їхній роботі не вдалося відкрити жодного музею. Друге товариство – це Ужгородська культурна організація, яку створили в 1889 році. У них була можливість відкрити перший музей на нашій території. Але, на жаль, цей музей працював дуже короткий час з 1 грудня 1916 по 24 листопада 1918 року. Експонати з їхньої колекції можна знайти ще й сьогодні в різних музеях нашого краю. Мета членів цих товариств була віра і любов до Батьківщини.

A mai Kárpátalja területén a XIX. század 70-es éveitől az első világháború végéig Ung vármegyében két jelentős egyesület működött, amelyek fő céljuknak egy múzeum létrehozását tűzték ki. A két társulat a következő: Ungi Természettudományi és Közművelődési Társulat és az Ung Megyei Közművelődési Egyesület. Ezek közül az utóbbiaknak sikerült megvalósítania eme nemes célt, ezzel ők lettek, akik megalapozták mai múzeumaink leletanyagának magvait. Vizsgáljuk meg, mi történt az idevezető több mint 40 évig tartó periódusban.

Ungi Természettudományi és Közművelődési Társulat

Az Ungi Természettudományi és Közművelődési Társulat elsőként kezdte el működését a vizsgált periódusban. Sajnálatos, hogy erőfeszítésük ellenére céljukat – egy múzeum létrehozását – nem tudták megvalósítani.

A társulat 1876-ban alakult, amely megyei múzeum létrehozását is elhatározta alapszabályának 3.§-a értelmében. Ezt az alapszabályt jóváhagyta a Magyar Királyi Belügyminisztérium 21075/1872. iktatási szám alatt.¹ A második választmányi ülésen – 1876. május 18-án – egy kisebb bizottságot állítottak fel a múzeum létrehozása céljából. Ruttner Antal bizottsági elnök 1876. szeptember 24-én nyújtotta be a választmánynak a bizottság javaslatát a múzeum ügyében. A tervezet alapján a múzeum öt osztályból állt volna:

* Csetfalvai Általános Iskola, történelemtanár. A tanulmányt dr. Csatóry György lektorálta.

¹ Fincicky Mihály 2001: *Polgármesteri jelentések Ungvár város közállapotáról*. Ungvár, Ugocsa Print, 84. o.

1. „Terménytár” – ez három alosztályra oszlott volna:
 - a) ebben a vármegyei erdők, mezőgazdasági termékek és az ezekből kézi úton készített iparcikkek lettek volna elhelyezve;
 - b) a megyében fellelhető kőzetek és ásványok kerültek volna ide feldolgozott és nyers állapotukban;
 - c) a megye területén folytatott bányászat tárgyai és termékei alkották volna a harmadik alosztályt.
2. „Régiségtár” – ebben a régészeti leletek kerültek volna elhelyezésre. A tárgyak származását, megtalálásának körülményeit, az ásatás helyszíni adatait és lefolyását a lehető legalaposabban le akarták írni és ezt a lelet mellett elhelyezni.
3. Ung megyére vonatkozó különböző földrajzi és történelmi térképek és munkák külön gyűjteménye alkotta volna.
4. „Ipartár” – a megyében meglévő, működő és a jövőre nézve is működőképes iparágak fejlesztéséhez szükséges eszközök, anyagok, készülékek és gépek gyűjteményéből állt volna ez az osztály.
5. Könyvtár – a helyi nyomdák termékei, általános könyvek, beszerzendő és ajándékba kapott könyvek képezték volna.

A társulat nem rendelkezett megfelelő anyagi erővel a múzeumi anyagok beszerzéséhez. Emiatt felszólította a megye lakosságát, hogy támogassa a múzeumot adományok és gyűjtések által. A létrehozandó múzeum egyik első adományát az 1876. július 2-án Ókemencén tartott ipar- és terménykiállítás képezte. A Magyar Királyi Főerdőhivatal² nagyrészt a múzeumnak adományozta a kiállítás tárgyait. Az egyesület gondnoka – Rybár István³ – átvette és november 3-án beadott jelentésében felsorolja őket [Függelék I.]. Az átvett tárgyakat ideiglenesen a Magyar Királyi Főerdőhivatal tanácstermében állították ki. Ezért a november 3-i közgyűlés köszönetet mondott a Magyar Királyi Főerdőhivatalnak. A rendelkezésre álló tárgyakat újabakkal akarták gyarapítani. Ennek érdekében az iparosokat és a mesterembereket felkérték arra, hogy adományozzanak a múzeum részére előállított termékeikből. A kapott tárgyakon feltüntették azok értékét, illetve azt, hogy ki készítette őket, és hogy mennyi ideig lesznek kiállítva. Vasárnaponként 10 és 12 óra között a gondnok felügyelete alatt a közönség megtekinthette a tárgyakat.⁴

A következő évről szóló jelentés már egy kicsit más hangvételű. Az Ungi Közművelődési Társulat 1877–78-as működéséről szóló jelentésében le van írva, hogy még nem rendelkeznek megfelelő épülettel egy múzeum számára. Nagyon sajnálatos tény, hogy még külön szobával sem bírnak, amit múzeumnak nevezhetnének. A leendő múzeum tárgyai a Magyar Királyi Főerdőhivatal tanácstermében és a főgimnáziumi múzeumban voltak elhelyezve. A régészet iránt a társulat tagjai között megnőtt az érdeklődés. Ennek az osztálynak a vezetését gróf Sztáray Antal vállalta el. A társulat két kirándulást szervezett: az elsőt 1877-ben Szarvaskőre (Vihorlát), onnan a szinnai sziklára, s a felsőremetei tengerszemhez; a másodikat 1878-ban Nevickére, a várromhoz. A kirándulások alkalmával nem került sor anyaggyűjtésre a múzeum számára.⁵

² Egyes iratokban Főerdőmesteri Hivatalként említődik.

³ Rybár István – (Macsole, 1847-?,?). Tanár. Budapesten szerzett tanári oklevelet, ahol egyetem tanársegéd lett. 1872. október 20-án kinevezték az ungvári római katolikus főgimnázium rendes tanárává. Természettant tanított. 1877-ben Budapestre helyezték át.

⁴ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 1, lap 8–9.

⁵ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 1, lap 21.

Az 1877–78-as jelentés alapján a társulat könyvtára 47 kötettel és 27 füzettel gazdagodott. Ezek közül 10 kötetet és 3 füzetet Dietz Sándor rendes tag ajánlódokozott. Cornidez György 16 darab vas- és bronzkori karperecet adományozott. Ibrányi László 4 darab sárga kvarciból készült kővésőt adott át a múzeum részére. Obszidián szilánkot (Dubroka vidékéről) Kende Péter⁶, ugyanabból 6 másik darabot Bánóczy Béla juttatott az intézmény részére. Régi bronzpénzt adományozott dr. Ivánczy L. Ezüstérmét III. Pius pápa idejéből Lám I. Ezüstpénzt 1795-ből Lkacztel B.-től kapott a társulat.⁷

Az 1878. március 4-i választmányi intézkedései alapján Szieber Ede alelnök és Medvigy János választmányi tag ellenőrizte a gondnok által leadott leltár hitelességét.⁸ Mindent rendben találtak.

Az Ungi Természettudományi és Közművelődési Társulat további tevékenységéről iratok jelenleg nem állnak rendelkezésre. Annyi bizonyos, hogy a társulat megszüntette működését.⁹

Sajnálatos, hogy ez a szépen induló és nemes célt kitűző társulat nem tudta elérni célját. Munkássága azonban előkészítette a terepet az Ung Megyei Közművelődési Egyesületnek.

Ung Megyei Közművelődési Egyesület

Vidékünk első múzeumának létrehozása kapcsolódik ehhez az egyesülethez. Sikerült nekik az, ami az Ungi Természettudományi és Közművelődési Társulatnak nem. Létrehozták és működtették vidékünk első vármegyei múzeumát. Az ehhez vezető utat két részre osztottam. Az első részben bemutattam a múzeum létrehozatala ügyében tett lépéseket. A második részben ismertetem, hogyan gyarapodott a létrehozandó múzeum leletanyaga.

A múzeum létrejötte

Az Ungi Természettudományi és Közművelődési Társulat megszűnte után egy új egyesület jött létre ugyanazzal a céllal, mint az előző: múzeumot akartak létrehozni vidékünkön.

1898-ban megalakult az Ung Megyei Közművelődési Egyesület. Alapszabályát a Magyar Királyi Belügyminisztérium 42744/1898. szám alatt hagyta jóvá.¹⁰

A Közművelődési Egyesület 1909. december 3-án az Ung Vármegye Törvényhatósági Bizottságának küldött levelében közölte, hogy vármegyei múzeumot akar létrehozni. Az anyaggyűjtésre – amit azonnal megkezdték – évi 100 koronát akartak fordítani a tervek szerint. Továbbá arra kérték a bizottságot, hogy az anyaggyűjtésben anyagilag és erkölcsi erejével is támogassa az egyesületet. Arra hivatkoztak, hogy: „A vármegyei múzeum – jól szervezve és szakszerűen vezetve –

⁶ Kende Péter – (Putkahelmece, 1841. okt. ?-?,?). Ung megyei alispán. A gimnáziumot Ungváron és Egerben végezte. Sárospatakon jogot tanult. 1867-ben lépett Ung megye szolgálatába. Először aljegyző volt, 1875–1878 között országgyűlési képviselő, majd 1879-ben alispánná választották.

⁷ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 1, lap 21–22.

⁸ Ugyanott.

⁹ Fincicky Mihály 2001: *Polgármesteri jelentések Ungvár város közállapotáról*. Ungvár, Ugozca Print. 87. o.

¹⁰ Fincicky Mihály 2001: *Polgármesteri jelentések Ungvár város közállapotáról*. Ungvár, Ugozca Print. 87. o.

méltó büszkesége lenne vármegyénknek.”¹¹ Hasonló témájú levelet küldtek ezen a napon a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének is, amiben szintén támogatást kértek. Ebben az esetben arra hivatkoztak, hogy a környék kulturális élete eléggé szegényes, elérhető közelségben nem található múzeum. Kérték, hogy anyagilag járuljon hozzá a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége a múzeum létrehozásához és fenntartásához. Ugyanezen a lapon még 3 levelet találhatunk, amelyekben az ungi kiadókhöz, újságszerkesztőségekhez, iskolákhoz folyamodtak, hogy az általuk kiadott nyomdatermékekből küldjenek a létrehozandó múzeum számára egy-egy példányt. Nemcsak az újonnan megjelent számokból, hanem az esetleg meglévő régebbiekből is.¹²

A Törvényhatósági Bizottság közölte az egyesülettel, hogy 1909. december 16-án tartott közgyűlésén úgy döntött, hogy támogatja az egyesület terveit. A múzeum létrehozatalára a „kavics vállalati alap”-ból az 1910-es évben 100 korona támogatást utaltak ki.¹³ Ezt az összeget 1910. április 19-én vette át az egyesület.¹⁴

1910. február 11-i levelében a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége közli, hogy erkölcsileg támogatja a Közművelődési Egyesület tervét. Anyagilag viszont csak akkor támogatja a múzeumot, ha az már létrejön és működik.¹⁵

Az Ung Vármegyei Törvényhatósági Bizottságot a Közművelődési Egyesület – 1911. december 6-i levelében – arra kérte, hogy a múzeum számára évente folyósítson 100 koronát annak megnyitásáig. Azt remélték, hogy a múzeum megnyílása után annak támogatását a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége átveszi. A kért támogatást a Törvényhatósági Bizottság 1912. május 1-jén tartott közgyűlésén elfogadta. A pénz kifizetését elrendelte az egyesület számára.¹⁶

További támogatást jelentett, hogy 1913. március 30-án Ungvár városa is évenkénti 100 koronát szavazott meg a Közművelődési Egyesület részére a múzeum felállítása céljából.¹⁷

1914. január 23-án írott levelében az Országos Közművelődési Tanács felkérte a Közművelődési Egyesületet, hogy mutassa be az egyesület múlt évi tevékenységét. Ismertetni akarta – kivonatok formájában – évi jelentésében az ország összes egyesületének működését, ezáltal közelebb hozni őket egymáshoz. A fentebb említett levélnek az aljára van írva kézzel a titkár válaszánaak piszkozata 1914. február 12-i dátummal. Leírta, hogy fő céljuk egy vármegyei múzeum létrehozása. Az ehhez szükséges anyagok gyűjtését négy évvel ezelőtt indították el. A tervek szerint a múzeumnak hét osztálya lett volna: 1. könyvtár; 2. régiségtár; 3. irattár; 4. kép- és szobortár; 5. néprajzi osztály; 6. természetrajzi osztály; 7. ipari osztály. A gyűjtés a titkár véleménye szerint igen jól haladt, már több értékes tárgy is a birtokukba került. A legértékesebb osztálynak a könyvtárt ítélte. A könyvtárban fellelhető volt az ungi írók munkáinak jelentős része. Az anyaggyűjtést pénzügyileg segítve támogatta a vármegye, a város és maga az egyesület is. A társaság emellett foglalkozik tudományos tevékenységgel is: pl. „Dobó István sírjának feltárása; vagy, hogy II. Béla 1136-ban nem e Ung vármegyében tartotta az országgyűlést?”¹⁸

¹¹ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 1.

¹² KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 1.

¹³ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 3.

¹⁴ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 8.

¹⁵ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 5.

¹⁶ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 10–11.

¹⁷ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 31, lap 3.

¹⁸ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 35, lap 1.

1915. január 16-i dátummal az Országos Közművelődési Tanács egy az előző évihez hasonló felkérést küldött az Ungi Közművelődési Egyesületnek. Az erre írt válasz megegyezik nagyrészt az előző évivel. Legfőbb eltérés az előző évihez képest az, hogy az olvasók már használták a könyvtárt, amelyet 5 alosztályra osztottak fel, ezek a következők: 1. az ungi írók munkáinak alosztálya; 2. a tartalmilag Ung vármegyéhez kapcsolódó, de nem ungi művek alosztálya; 3. az Ungváron nyomtatott könyvek alosztálya; 4. az Ungváron megjelent lapok alosztálya; 5. az iskolai értesítők alosztálya. Az anyaggyűjtésre felkérték a megye községi előljáróit, lelkészeit és tanítóit, hogy a működési területükön megjelenő, a háborús eseményekhez kapcsolódó falragaszokat, megbízható feljegyzéseket küldjék be a gyűjteménybe.¹⁹

A Közművelődési Egyesület 1915. december 7-i Törvényhatósági Bizottságnak küldött levelében azt javasolta és kérte, hogy támogassák nagyobb mértékben anyagilag a múzeum tervét és határozzanak a megnyitás helye és ideje felől. Ez esetben a múzeum a tervek szerint már 1916-ban megnyitható lett volna az egyesület számításai alapján. Ez azért is fontos lett volna szerintük, mivel a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége is hozzájárulna a támogatáshoz. Így az évenkénti városi segélyek megszűnése esetén is lehetséges lett volna a múzeum működése. Továbbá a múzeum egyes osztályai már készen álltak a megnyitásra.²⁰ 1915. december 29-i válaszában a Törvényhatósági Bizottság közölte, hogy határozatában elutasította az egyesület javaslatát arra hivatkozva, hogy a háború miatt nincs pénz és megfelelő épület erre a célra. A múzeum megnyitására szerintük a háború utáni időszakban lesz alkalmas az idő.²¹ Az egyesület nem nyugodott bele ebbe a lehetőségbe. 1916. november 7-i levelében ennek a határozatnak a megváltoztatását kéri. Legfontosabb érvük továbbra is az, hogy a megnyílt múzeumot támogatni fogja a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége. Felsorolják, hogy a környező megyék múzeumai mekkora támogatást kaptak az elmúlt évben.²² A fentebb felsorolt érvek alapján Ung vármegye Törvényhatósági Bizottsága úgy határozott 1916. november 21-i rendkívüli közgyűlésén, hogy a múzeumot 1916. december 1-től megnyitja jelenlegi épületében.²³ A Közművelődési Egyesület 1917 májusában értesítette a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét, hogy a vármegyei múzeum megnyílt és vegye azt pártfogásába.²⁴ A 1917. szeptember 6-i válaszlevelben üdvözölték az új múzeumot létrejötté alkalmából. Arra kérték a múzeum vezetését, hogy küldjék el számukra a múzeum leltárát, tárgyainak listáját, az épület bútorozottságának szintjét.²⁵ Ennek a kérésnek 1917. december 9-i válaszában a múzeum titkára tett eleget, elküldte a kért jegyzéket. Ebben felsorolta a múzeum tulajdonában lévő és a közeljövőben birtokába kerülő tárgyakat („az ungvári vár belső épületének kapuja fölött elhelyezett Drugeth-féle kőcímer” értették ez alatt, hogy miért? Az lentebb kiderül) [Függelék II.].²⁶ 1918. május 21-i válaszában a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége elutasította a múzeum állami felügyelet alá vételét. Legfontosabb

¹⁹ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 35, lap 2-3.

²⁰ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 29.

²¹ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 33.

²² KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 37.

²³ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 40.

²⁴ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 43.

²⁵ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 46.

²⁶ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 44-45.

érvük, hogy a múzeum gyűjteménye még nem elég gazdag.²⁷ Az ezt követő időszak meglévő irataiban nincs említés a múzeum támogatottságáról.

1918. november 24-én az *Ung* c. újság hasábjai a következőkről értesítette a vármegye közönségét: „A vármegyei múzeum további intézkedésig zárva marad.”²⁸

Ez az utolsó levéltári adat, amit a vármegyei múzeumról találtam. Tudomásom szerint az anyagainak egy része később átkerült a Kárpátalja Honismereti Múzeumba. Ma ott tekinthetők meg.

A múzeumi tárgyak gyűjtése

A vármegyei múzeum létrehozása – mint ahogy a fentiekből kitűnik – nem bizonyult könnyű feladatnak. Az egyesület számára a legnagyobb munkát az ehhez szükséges leletanyagok, tárgyak, eszközök és sok egyéb apróság beszerzése jelentette.

A Közművelődési Egyesület, mivel nem rendelkezett megfelelő anyagi erőforrásokkal – a múzeumi anyagok beszerzéséhez –, felszólította a megye lakosságát, hogy támogassák a múzeumot adományok és gyűjtések által. Ez az intézkedés nagy előrelépést hozott. Például a felhívás nyomán az Unio-könyvnyomda 73 darab régebbi kiadványát küldte el 1910. március 4-én a létrehozandó múzeum részére. Megindította több általa abban az időszakban kiadott lap küldését is.²⁹ A Közművelődési Egyesület köszönőlevelet küldött a kiadónak azért, hogy ilyen nagy jóindulatot tanúsít a múzeum ügye iránt.³⁰

Az 1915. december 7-én küldött levelében a Közművelődési Egyesület arra kérte fel az ungvári „Ipartestület”-et, hogy az alakuló múzeum részére adja át az ungvári céhek iratait és más birtokában lévő tárgyakat.³¹ Ennek a kérésnek az „Ipartestület” eleget tett.³² Az átadott tárgyak ideiglenesen a múzeum birtokát képezték [Függelék III.].

Ung Vármegye Törvényhatósági Bizottságának 1915. december 29-én hozott határozatában elfogadta a Közművelődési Egyesület 38. számú beadványát. Ennek értelmében a vármegye tulajdonát képező főszolgabírói épület latin feliratos portálját³³ a létrehozandó vármegyei múzeumnak adták át. Ez azért volt szükséges, hogy az említett történelmi emlék továbbra is megtekinthető maradjon, ha az épületet eladják. Utasították az alispánt, hogy állapítsa meg, el lehet-e távolítani a portálét az épületről, s ha igen, mennyibe kerülne ez a vármegyének. Abban az esetben, ha nem lehet eltávolítani és a múzeumban elhelyezni, akkor törvényi szabályozás útján el kívánták érni, hogy az esetleges vevők se távolíthassák el. A cél az volt, hogy megmaradjon az utókor számára mindörökre.³⁴

A Közművelődési Egyesület 1916. március 12-én íródott levelében megköszönte a II. Rákóczi Ferencet és hú embereit ábrázoló – egy orosz fogoly által

²⁷ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 53.

²⁸ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 9, lap 78.

²⁹ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 7.

³⁰ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 7/b.

³¹ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 30.

³² KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 31.

³³ Portál – főkapu, díszes főbejárat.

³⁴ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 37, lap 24.

faragott – képet. A múzeum számára ezt Steneringer Ede uradalmi főerdész adományozta. A levélben említést tettek és hálájukat fejezték ki azért, hogy a háború után a főerdész a múzeumnak át kívánt adni egy – szintén egy orosz mérnök által épített – faházat.³⁵

A Közművelődési Egyesület 1916. október 7-én íródott levelében a munkácsi püspököt arra kérte, hogy „az Ungvári vár belső épületének kapuja fölött elhelyezett Drugeth-féle kőcímer” a múzeum részére adja át.³⁶ A munkácsi püspök helyettese levelében a fenti megkeresés ügyében közölte, hogy a kérésnek eleget tesz. Ezért cserébe azt kérték, hogy az eredeti helyébe terméskőbe vésett másolatot tegyenek a következő felirattal: „1916 november hó 11-én átengedett eredeti másolata.” A kőcímer cseréjének költségeit a munkácsi püspök magára vállalta.³⁷

Gábocsy Zoltán 1918. március 2-i levelében a Közművelődési Egyesületnek azt javasolta, hogy a Hanmach Ödön tulajdonában lévő 1727-es származású ikonosztázt, valamint egy ásványgyűjteményt a múzeum számára vegyék meg.³⁸ Ebben az ügyben a Közművelődési Egyesület 1918. március 20-án levelet írt Papp Antal³⁹ megyéspüspök számára. Őt arra kérték fel, hogy az egyházi levéltárban vizsgálja meg, melyik évből származik a bezői templom régi ikonosztáza. Hasonló kérést küldtek ugyanezen a napon a Bezőn lévő görög katolikus parókia lelkésze számára.⁴⁰

1918. május 6-i levelében Lőrinczy Jenő magyar királyi udvari tanácsos közölte a Közművelődési Egyesülettel, hogy a bezői görög szertartású katolikus templomból kiselejtezett ikonosztázt feltehetőleg Markovics Ferencz nevű festő festette 1827-ben.⁴¹ A fenti adat birtokában a Közművelődési Egyesület 1918. október 11-én tartott ülésén elrendelte ennek az ikonosztáznak a megvételét a múzeum számára.⁴²

A Közművelődési Egyesület jelenleg ismert utolsó levelét a 11. magyar pótzászlóalj parancsnokának írta, hogy a főgimnáziumban kiállított tárgyakat adják át a vármegyei múzeum részére. Ezt azért tartották szükségesnek, mert a hadsereget felszámolás fenyegette és féltek, hogy ezek a tárgyak nem maradnak meg az utókor számára.⁴³ Erre a levélre már nem találtam választ a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban.⁴⁴

Összességében elmondható, hogy a XIX. század második és a XX. század első felében igen aktív munka folyt egy vármegyei múzeum létrehozása érdekében. Majd 40 év telt el az Ungi Természettudományi és Közművelődési Társulat létrejötté – 1876 – és az első vármegyei múzeum megnyitása között. Sajnálatos tény, hogy ezt már nem élte meg a társulat. Jelenleg még nem állnak rendelkezésre azok az információk, hogy miért szűnt meg. A vármegyei múzeum létrehozása egy másik bátor és kitartó embereket tömörítő csoportnak sikerült 18 év megfeszített munka

³⁵ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 36.

³⁶ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 38.

³⁷ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 39.

³⁸ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 48.

³⁹ Papp Antal – (Nagykálló, 1867. nov. 17. - ?,?). Munkácsi görög katolikus püspök. Teológiai tanulmányait a budapesti egyetemen végezte. 1893-ban szentelték pappá. 1912. október 14-én Drohobeczy Gyula szentelte munkácsi püspökké.

⁴⁰ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 49.

⁴¹ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 51.

⁴² KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 52.

⁴³ KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 54.

⁴⁴ Ez az utolsó irat, ami erre a témára vonatkozik, az 1186-os fond I. opiszában.

után. Az Ung Megyei Közművelődési Egyesület sikerének titka a szünni nem akaró hit volt a cél elérésében. Szintén sajnálatos tény, hogy vidékünk első vármegyei múzeuma csak két éven át működhetett 1916. december 1. és 1918. november 24. között. Gyűjteményének egyes részei ma is megtalálhatók a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban. Kutatásaimat a Kárpátaljai Állami Területi Levéltár Beregszászi részlegében és a szakirodalomban végeztem.

IRODALOM

- Bakos Ferenc (2005). *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Fincicky Mihály (2001) *Polgármesteri jelentések Ungvár város közállapotáról*. Ungvár, Ugocsa Print.
- Keresztyén Balázs (2001) *Kárpátaljai művelődéstörténeti kislexikon*. Budapest–Beregszász, Mandátum Kiadó.
- Magyar Nagylexikon* 2003. 16. kötet. Budapest, Magyar Nagylexikon Kiadó.
- Kárpátaljai Állami Területi Levéltár F. 1186 (Ung megyei közművelődési egyesületek) op. I. od. zb. 1, lap 8-9,21-22, 48
- KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 9, lap 78.
- KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 1, 3, 5,7,7/b, 8, 10-11, 29-31, 33, 36-40, 43-46, 49, 51-54.
- KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 31, lap 3.
- KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 35, lap. 1-3.
- KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 37, lap 24.

Függelék

Függelék I.

Rybár István gondnok jelentése

A társulat által felállítandó MEGYEI MÚZEUM számára ajándékoztak:

1.) *Az ungvári kincstári uradalom a kemencei iparkiállításból:* a) fakorongokat az ungvári uradalom erdeiből — *Abies pectinata* (jegénye, fenyő) 5 db. *Abies excelsa* (lucfenyő) 5 db. *Pinus silvestris* (erdei fenyő) 1 db. *Acer campestre* (fodros juhar) 1 db. *Pinus larix* (veresfenyő) 3 db. *Quercus pedunculata* (kocsányos tölgyfa) 2 db. *Acer pseudoplatanus* (juhar, jávor) 3 db. *Traxinus excelsior* (magas kőrísfa) 1 db. *Ulmus suberosa* (virágos szilfa) 1 db. *Carpinus betulus* (gyertyánfa) 1 db. *Betula alba* (fehér nyírfa) 2 db. *Populus tremula* (rezgő nyárfa) 2 db. Vadszőlő venyige 2 db. *Fagus silvatica* és kiselt bikkfahenger 2 db.

b) *Durva fagyártmányokat:*

Kőrisküllő, durva és feldolgozott állapotban 5 db. Tölgydonga hasítványok több darab. Sínalpj tölgyből 1 db. Szőlőkarók tölgyből több darab. Fűrészelt padlódeszka erdei fenyőből 1 db. Fűrészelt deszka fenyőből 3 darab. Fűrészelt padlódeszka kőrísfából 1, erdei fenyőből 1 db. Fűrészelt deszka veres fenyőből 2, luc fenyőből 1, és gyalult rezgő nyárfából 2 db. Fűrészelt kőrís deszka 1, fényelt 1 db. Fényelt lucfenyő deszka 1, juhar 1, rezgő nyárfa (fodros 1), tölgyfa 1, kőrís 1 db. Kőrís faminta 1, lucfenyő 1, jegényefenyő 2, juhar 1 db. Juhar csomordarab 1 db. *Sabina faminta* 1 db. Fogpiszkáló fenyőből 2 csomag 2 db. *Fatargonca* bikkfából 1 db. Mosóteknő

nyárfából 1 db. Kis dagasztó teknő nyárfából 1 db. Fatál nyárfából 3 db. Fakanál nyárfából 12 db. Nagyobb teknő kőrisfából 1 db. Kisebb teknő kőrisfából 4 db. Fatál kőrisfából 4 db. Nagy teknő kőrisfából 1 db. Szita- kéreg luc-fenyőből (több tekeres), vízkanna fenyőfából 1 darab. 1 nagy vízkanna fenyőből, 1 cseber fenyőfából, 1 nagyobb cseber fenyőfából, 1 szénvonó fenyőnyél bikkfa lappal, 1 szénégető lapát, 1 szénégető gereblye. A bisztrai fedett fahíd-minta fenyőfából, készítette Szusza János erdővéd Lyután 1 db. 1 vízfogó minta fenyőfából földhordó kosár fűzfavesszőből 2 db. Kétfülű nagy kosár 2 db. Kisebb fületlen kosár 1 db. Egyfülű közepkosár 3, nagyobb egyfülű kosár 1 db. (2 db kisebb, s egy darab színes.) 1 fülű kosár 3 db 2 darab méhkas szalmából.

c) Régészeti tárgyakat:

2 kováspuska a kincstári urad. hajdúk felszereléséből, 1 csákó és 1 töltény-táska szíjjal ugyanonnan, 1 régi mérőeszköz-állvány, 1 székszázló vaslemezből.

d) Ásvány közetterményeket és készítményeket:

5 db mészkő, szemcsés és tömött, Perecsény. 1 Quarcconglomerat Domasina. 8 kis és 1 nagy homokkötő tábla nyers Szemere, több homokkötő tábla vékonypalás. Több quarchhőmpöly szétütve 2 darab, trachit breccia, 1 idomított, 2 idomítatlan 3 db. trachit-tufa 2 idomított, 1 idomítatlan. 8 db porcelánföld Dubrinics, (1 nagy 7 kisebb darab). Egy agyag Kosztrina. 1 db mésztufa Uzsok. 1 db fakövület, több db lignit 4, db téglá égetlen, Perecsény, 1 db téglá trachit-tufából.

e) Ásványvizek és petróleum:

4 db ásványvíz 4 palackban uzsoki, 3 db lumsuri ásványvíz 3 palackban, 3 db petróleum, 1 kőkorsóban, 2 palackban. Az összes darabok mennyisége: 182 és egy pár kisebbszerű tárgy.

Továbbá ajándékoztak:

Tek. Pukács Antal erdész úr 3 régi bronztárgyat és egy trachitdarabot sajátos felírással ó-kemencei dűlőből. T. Kende Péter úr több obsidiánszilankot Dubravkáról. Nagyságos és főtiszt. Bugyis András főesperes úr 2 db régi ezüstpénzt. Főtiszt. Valkovszky Miklós esp. úr 12 db ezüstpénzt Traján, Hadrian, Sabina, Lucius, Aurelius Verus idejéből egy-egy darabot, Antonius Pius idejéből 2 darabot, Faustina senior, M. Aurelius, Aelius Caesar, Commodus, Crispina és Lucilla idejéből egy-egy darabot deutsch Adolf úr központi könyvelő Ungv. 1 db régi római ezüstpénzt Orosz Mihály úr kincst. tiszt 1 régi rézpénzt. Kaszaby János úr 1 ezüstpénzt, találtatott Ungvárt Mazurák-féle kertben; és 1 közönséges rézpénzt. Szomráky István ügyvéd úr 1 véső lydiai kőből, találtatott Kerészen és egy vereses szürke vésőt Orosz M. kincst. tiszt 1 vas sarkantyút. Philippovics Hermann bérlő úr 1 ezüstpénzt. Koretko Lucián 1 db török arany pénzt (apró), 1 db ezüst római, 1 db török ezüst, 2 db ezüstpénzt III. Sigim, 1 db rézpénzt (Nero?), 1 db rézpénzt Rákóczy idejéből és 1 db görög rézpénzt. Böszörményi József úr 1 Traján-féle római ezüstpénzt, 1 Domician-féle sárga, rézpénzt, II. Katalin korából emlékpénzt, találtatott Szürthén, orosz felírással; 1 db 1867. honvédegyelet alakuló emlékpénzt 1 db; 1 szigeti, 1 fiumei természetvizsgálók emlékérmét 2 db Márffy Natália úrnő 9 db (több rendbeli) ezüstpénzt. Dr. Ivácsy L. úr 1 régi bronzpénzt. Ibrányi úr 1 kővésőt Kerészből.

Rybár István, gondnok. KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 1, lap 11–12.

Függelék II.**Jegyzék az Ung vármegyei múzeum anyagáról**
(1917. dec. 9.)**Régiségtár és emléktár**

Az ungvári vár képe (Ijjász Gyula festménye)
 A nevickei vár képe (Ijjász Gyula festménye)
 A szerednyei vár képe (Ijjász Gyula festménye)
 A gerényi Árpád-kori templom képe (Ijjász Gyula festménye)
 A vinnai vár képe (Ijjász Gyula festménye)
 A vinnai vár képe (Moaszony Sándor festménye)
 A Bercsényi-féle II. ud címertartónak fotográfiája
 Céhládák (7 db)
 Kőkorszakbeli őrlőkö
 Bronzkorszakból 3 tárgy
 Pecsétnyomó (7 db)
 Kossuth-dollár (*Ellopták a katonák*)
 1849-ből 3 nyugta 4,5,10 ezüst krajcárról
 Ungvárról (1865-ből) 2 kép
 Nagyszeretvai ref. templom deszka mennyezetéből egy mező
 A várkonyi régi Tisza-híd hosszmetsete
 Kardok
 Fegyverek
 Srapnel⁴⁵ (9 db)
 Ágyúgolyó (Tuloizboiv az ungvári várban)
 Háborús tárgyak (68 db)
 Háborús térképek (4 db)
 Ungvári háborús plakátok (103 db)
 Uzsok térképe 1789-ből
 Szalagok emléktáblák leleplezése alakalmából (29 db)
 Az ungvári Dalárda serlegei (4 db)
 Az ungvári Dalárda emlékérméi (2 db)
 Az ungvári Dalárda oklevelei (2 db)
 Az ungvári Dalárda zászlói (2 db)
 Lónyi Géza emléktárgyai
 Háborús táviratok (23 kötet)
 Szirmay díszpolgári okleveléről fotográfia

Az ungvári várról a Drugethek kőcímerét a múzeum kapta. Tavasszal kibontatjuk.

Irattár

Adománylevél 1625-ből Karkoczi Ztrasoy (aliass Svoboda) János részére (díszes, értékes!)

⁴⁵ Srapnel – az első világháborúban emberek ellen tömegesen használt gránátfajta. Belsejébe apró golyók vannak, ezek a gránát kilövése után – időzített gyújtó segítségével – a röppálya kívánt pontján szétszóródnak. Nevét a feltalálójáról, Henry Shrapnel (1761–1842) angol tüzértisztről kapta.

Boszorkánypörről felvett jkv (1734. máj. 1.) másolata
 Színlap (1847)
 Céhíratok
 Komácsy József versének eredeti kézírata (1861. okt. 16.)
 Póti András Szózata a nemesi felkeléshez (1747.)
 Jkv Ungváron építendő színház érdekében (1864. aug. 3.)
 A millenniumi ünnepség tervezete (ungvári vár)
 Ung megyei honvédelmi bizottság felhívása (1848. dec. 24-én)
 Mocsári Miklós kézíratai
 Mocsári Miklós: Ung megye monográfiájának anyaggyűjtése.
 Gyászlap (306 db)
 Háborús levél (24 db)
 Főgimn. szózata szegény tanulók segélyezése ügyében (1863. máj.)
 Lám Vilmos ügyvédi oklevele (1847)
 Mabuszevits Károly: Adatok a Nevicke várrom történetéhez
 Az „Ung” 50 éves jubileumi számának kézíratai
 Meghívók, műsorok jubileumi, s egyéb ünnepélyek alkalmából (24 db)
 Különböző iratok nagymennyiségben

Könyvtár

Ungi írók (Gyöngyös, Dayka, Erdélyi stb.) munkái – 416 kötet
 Ung vármegyére vonatkozó munkák – 112 kötet
 Ungváron megjelent könyvek (nem ungi írók munkái, s nem ungi vonatko-
 zásúak) – 90 kötet

Újságok

1. Pesti Hírlap a háború kezdetétől – 19 kötet,
2. Felvidék 1863–1865 – 3 kötet,
3. Ung 1875–1916 – 38 kötet
4. Ungvári Közlöny 1867–1916 – 28 kötet,
5. Ungvár 1880–1883 – 3 kötet,
6. Kelet 1888–1901 – 9 kötet
7. Kárpáti Lapok 1848–1903 – 6 kötet
8. Görög Kat. Szemle 1910–1916 – 7 kötet
9. A Denevér 1867–1868 – 2 kötet
10. Színház 1911 – 1 kötet,
11. Magyar Erdész 1901–1913 – 13 kötet
12. Nauko 1910–1914 – 5 kötet
13. Szelo 1911 – 1 kötet
14. Ungvármegyei Hiv. Lapja 1903–1916 – 10 kötet
15. Magyar tanítójelölt 1909–1912 – 2 kötet
16. Közélet 1904–1905 – 1 kötet
17. Határszéli Újság 1908–1916 – 8 kötet
18. Ungmegyei Századok 1910–1911 – 1 kötet,
19. Görög Kat. Népiskola 1913–1914 – 2 kötet,
20. Hatvanhatos Tábort Újság 1917 – 1 kötet = 160 kötet.

Az 1. számú lap kivételével a mind Ungváron jelent meg. A felsorolt 160 kö-
 teten kívül van több hiányos évfolyam, valamint egyes lapokból néhány szám.

Iskolai értesítők

1. Főgimnázium	1552/3–1916/7	55 db
2. Főreáliskola	1897/8–1916/7	20 db
3. G. Kat. tanítóképző	1892/3–1916/7	17 db
4. Ref. polg. leányiskola	1903/4	1 db
5. Áll. polg. leányiskola	1904/5–1916/7	13 db
6. G. Kath. tanítónőképző és p. l. isk.	1903/4–1916/7	13 db
7. Agyagipari szakiskola	1884/5–1916/7	27 db
8. Siketnéma intézet	1908/4–1915/6	7 db
9. Állami elemi iskola	1893/4–1916/7	23 db
10. Ort. un. elemi iskola	1911/2–1915/6	4 db
11. Áll. polg. fiúiskola	1914/5–1916/7	3 db
12. Felső kereskedelmi iskola	1915/6–1916/7	2 db
13. Iparos és Keresk. Tanonciskola	1898/9–1899/90	2 db = 187 db.

A könyvtár állománya 965 kötet.

Kép- és szobortár

Háborús festmények (7 db)

Bercsényi képe (faragott)

Ijjász Gyula festménye: Vasárnap délután

Thaly Kálmán arcképe

Gyöngyösy István arcképe

Reményi, Liszt, Plotényi arcképe

Darmay Viktor arcképe

M. Tivadar festménye: Laborcszögi utcarészlet

Kossuth Lajos temetése (ungi küldöttség)

Ung megyei fotográfiák (18 db)

Ungi lev. lapok gyűjteménye

Dayka szobráról kép (2 db)

Samovzlszky Ödön arcképe

Háborús fotográfiák (20 db)

Kép Gyöngyösy emléktáblájának leleplezésekor (2 db)

Kép Petőfi emléktáblájának leleplezésekor (2 db)

Kép Bémer emléktáblájának leleplezésekor

Kép Lánnyi Géza siremlékéről

Kép Komácsy emléktáblájáról

A sz. korona emléktáblájáról kép

A Magyar föld. Társaság ungvári gyűlése alkalmából (2 db)

Csernók Mihály arcképe

Petrivesz: Majolka. Tükre

I. Ferenc József mellszobra (Petridesz)

Van több, nem ungi vonatkozású kép. Szamovolszky Ödön összes hagyatékát a múzeum kapja.

Néprajzi tárgyak

A csontosi g. kat. fatemplom modellje

Halfogó

Csengő (felvidéki gyerekek készítménye) (*ellopták*)
Pásztorbot (*ellopták*)
Erszény (1850. év körül, 3 db)
Megrendelve a havas kőri népviselethez több ruhadarab

Természetrajzi osztály

Ungi ásványok
Ungi kővületek
A Knyahinyai meteorokó budapesti darabjának gipszmásolata
A Knyahinyai meteorhullásnak eredeti leírása (1866. jan. 9.) Pokorny Antal erdésztől
Az ungi növényekből és rovarokból gyűjtemény munkában van

Ipari osztály

A hegedűt ellopták
Orosz foglyok famunkája (34 db)
A turjaremetei megszünt vasgyárból 3 db dísz öntvény
A csapi petróleumfinomítóból 5 üveg anyag
A csapi cikória-aszalóból cikória, 2 kép, 1 füzet
Kossuth szobra (az ungvári agyagipari szakiskola készítménye)

Az ungvári agyagipari szakiskola nagy gyűjteményt ad munkáiból

Pecsét Sk.
Titkár

KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 44-45.

Függelék III.

Az ungvári ipartestület átadott tárgyainak listája

Tekintetes

Ung vármegyei Közművelődési Egyesület

Ungvár

f. é. 65. számú átiratára van szerencsénk tisztelettel értesíteni, hogy az ungvári volt „Timár Czéh” nálunk kezelt leltári tárgyait ide juttatandó elismervény ellenében a vármegyei múzeum részére szívesen átadjuk a következőkben:

1. t. A társulat pecsétje
2. t. Egy darab kettős sas pajzs
3. t. Egy darab „Privilegiúm”
4. t. Egy darab vastag jegyzőkönyv
5. t. Egy darab „Catalogus”

6. t. Iratsomó 8 darabból álló
7. t. Egy darab „Esküforma”
8. t. Egy darab „Privilegiúm”
9. t. Egy darab legény és tanoncz lajstrom
10. t. Egy darab „Jegyzőkönyv”
11. t. Egy darab bádóg doboz
12. t. Egy darab 1881. évi alapszabály
13. t. Egy darab Privilegiúm másolat.
14. t. Régi tanoncz levél nyomtatványok
15. t. Czéh alapszabály
16. t. Czéh láda
17. t. Két „Küles”

Ungvár 1915. december 21.

sk.
elnök

KÁL. F. 1186, op. I. od. zb. 19, lap 31.